

BODIMO NJIHOVI DEDIČI

(govor v Krškem)

29. oktobra 2004

Svetovni dan reformacije ni bil po naključju izbran za slovenski državni praznik. Z nekaj pomembnimi dejanji so namreč slovenski protestanti zasnovali tisto pot, ki je peljala tudi do slovenske državnosti: Slovenska reformacija ni imela središča v Gradcu, odkoder so trem notranjeavstrijskim deželam - Kranjski, Koroški in Štajerski - vladali Habsburžani, temveč v Ljubljani, glavnem mestu večinsko slovenske dežele Kranjske. Okrog tega narodnega jedra so zbrali Slovence teh treh dežel in k njemu pritegovali ljudi sorodnega govora pod ogrsko krono. Trubar je celo storil versko-politično dejanje, ko je brez dovoljenja vladarja izdal cerkveni red za slovensko cerkev, in to dejanje plačal z izgonom, saj je bila cerkev sprepletana z državo. Protestanti so vzpostavili individualnost slovenskega jezika in ga povzdignili v knjižni jezik, navadili Slovence bralne kulture in izdali dobrih petdeset slovenskih knjig. In naposled, uveljavili so tudi nacionalno ime: spomnimo se samo na Trubarjev nagovor: *Lubi Slouenci*. Dodajmo temu še impulz, ki ga je porajajočemu se kapitalizmu dala protestantska etika.

Vse te velike pridobitve so kljub temu, da je groba sila nasprotnikov zatrla versko gibanje, iz katerega so se porodile, ostale trajne in bile v poznejši zgodovini tista podlaga, na kateri se je razvijalo vse slovensko nacionalno zorenje: v kulturi in gospodarstvu, pa tudi v politiki. Iz zablod in stranpoti so se potem naši predniki vedno vračali na izhodišča, ki so jih zakoličili protestanti: iz zablode ilirizma k samoslovenskemu stališču, k individualnosti Slovencev kot izoblikovanega naroda, iz sanj o panonski "stari slovenščini" k jeziku, katerega izhodiščna točka in temelj je jezik slovenskih protestantov, iz deželnih partikularizmov k vseslovenskemu stališču, naposled k programu Zedinjene Slovenije, iz katerega je izraslo avstrijsko državno priznanje slovenščine kot standardnega jezika, torej jezika v nekaterih državnih šolah in uradih; in na teh temeljih je bila v 20. stoletju trikrat vzpostavljena slovenska državnost: 1918 z vlado za Slovenijo in Istro, med drugo svetovno vojno in po njej kot slovenska država, ki je vstopila v jugoslovansko federacijo, naposled z osamosvojitvijo kot mednarodno priznana Republika Slovenija.

V tem velikem dogajanju 16. stoletja so imeli pomembno vlogo tudi kraji v loku od Radeč prek Krškega do Kostanjevice. Občina Krško ima dovolj razloga, da se s ponosom spomni svojega deleža: že v času škofa Textorja, torej okoli leta Dalmatinovega rojstva, se tu omenja protestantski župnik Ivan Weikler, tu se je 1547 rodil Jurij Dalmatin, v letih 1551-63 je imel tu zasebno šolo Adam Bohorič, tedaj že zrel mož, rojen verjetno v Brestanici. Bohorič je nato odšel na novoustanovljeno stanovsko šolo v Ljubljani, Dalmatin pa je bil med tistimi talentiranimi mladeniči, ki so si pridobili vrhunska znanja na legendarni ustanovi Tübinger Stift, ki je še stoletja kasneje vzgajala vrhunske talente (naj omenim le znamenite tri sošolce konec 18. stoletja - Hegla, Hölderlina, Schellinga). Tu se je Dalmatin spoprijateljil z nemškim sošolcem Hieronimom Megiserjem, in plod tega prijateljstva je bil, da je Megiser v svojem mnogojezičnem slovarju *Thesaurus polyglottus* postavil slovenščino med evropskimi jeziki ob bok nemščini, angleščini, francoščini in drugim velikim jezikom, torej na položaj, katerega skromnejši približek je položaj slovenščine kot uradnega jezika Evropske unije; toda v tistem času je bilo Slovencev sorazmerno več kot danes.

Reformacija je pospeševala šolstvo, in v skladu s tem je bila 1563 ustanovljena stanovska šola, na kateri je deloval in jo 1566-82 vodil Adam Bohorič, pisec prve slovenske slovnice in soavtor prvih slovenskih slovarjev. Protestanti so pospeševali tisk, in tako je nastala prva tiskarna pri nas, tiskarna Janža Mandelca v Ljubljani, ki je delovala 1570-82, in med njenimi tiski je več prevodov, ki jih je prispeval Dalmatin, večinoma brez omembe svojega imena; tak je npr. prevod Luthrovega *Malega katekizma*, katerega edini ohranjeni izvod je preživel na Koroškem. Dalmatin je nadaljeval in pripeljal do dovršenosti prevajanje svetega pisma, ki ga je bil začel že Trubar; Dalmatinova Biblija je bila tudi po nasilnem zatrtju protestantizma tako veličasten dosežek, da je še stoletja ostajala trdni temelj slovenskega pisanja; ko so v poznem 19. stoletju hoteli romantično navezovati na domnevno "staro slovenščino" starocerkvenoslovanskih besedil, je bil frančiškan Škrabec tisti, ki je povedal, da knjižna slovenščina trajno stoji na temelju, ki so ga postavili protestanti, z zapustitvijo tega temelja pa pademo v prazen prostor.

Dan reformacije je potemtakem tudi za nas tu in zdaj vir samoosmišljanja in navdiha: spomni nas na bistvene določilnice našega mesta v Evropi in svetu.

Ko so protestanti zavračali blišč in pozlato verskega kulta, so nam dali iztočnico za vsako ločitev zunanje pompa in realne vsebine: demokracija se razlikuje od diktatur tudi po tem, da se ne šopiri v pompozni ceremonijah. Ni naključje, da je tudi katoliška cerkev, sicer šele na drugem Vatikanumu, obrnila hrbet zunanjemu blišču, tudi za ceno razkola s škofom Lefebvrom.

Ko so protestanti vztrajali, da med človekom in Bogom ni posrednika, temveč le edini srednik Kristus, so s tem poudarjali etično odgovornost vsakega posameznika, saj pred Bogom ni mogoče stati s figo v žepu. Iz tega sledi za odnose med nami kot posamezniki, pa tudi za odnose med državami, da dogovori in medsebojne obveze ne morejo biti trik. Na zunanjepolitični ravni je to zahtevo Slovenija doživela v pristopnih pogajanjih z EU, ki ni sprejemala sprenevedanja; tudi ne sprejemanja zgolj zakonov in predpisov; rekli so pač: saj imate lepe predpise, samo izvršujete jih ne. Isto nam je povedal že Trubar leta 1564: lepi zakoni brez izvrševanja so "en sam špot inu zasramovanje". Zaupanje med ljudmi in zaupanje do države, pa tudi zaupanje med državami potrebuje trdno etično podlago, ki so jo protestanti videli v tem, da Boga pač ni mogoče pretentati. Na etičnem ravnanju, ki je po Immanuelu Kantu zgrajeno na kategoričnem imperativu, a ravno zato takšno, kot če bi stali pred izbiro nebes ali pekla, je zgrajeno tudi notranje zaupanje EU. Tudi sobivanje z našo južno sosedo bo čez čas prijetnejše, potem ko se bo tudi ona trdo soočila s tako izkušnjo.

V odnosih med spoloma je reformacija prinesla večjo vlogo žensk: že Trubar je posvetil eno od knjig požrtvovalnim ženam in dekletom, ki so širile nauk, in poimensko je znana vdova Stabej, ki je v Kamniku kmetom razlagala Sveto pismo. Protestantske države Severne Evrope nikoli niso v zadregi z zastopanostjo žensk v javnem življenju in v politiki.

Ob dejstvu, kako vneto so protestanti ustvarjali šole, se nam kaže zamisliti o naših nalogah do šolanja, do razgledanosti in znanja. Evropa v času protestantov je bila odprt prostor, študiralo se je doma in v drugih deželah. Tržaški škof Bonomo je bil v rednih stikih z Erazmom Rotterdamskim, in Trubar si je v Bonomovem krožku obogatil znanje, Dalmatin se je šolal na elitnih zavodih na Württemberškem, stanovska šola v Ljubljani pa je poleg odličnih domačih profesorjev pritegnila znamenitega

humanista Frischlina. Kako torej vzdrževati odprtost v obe smeri in kako se ne spremeniti v pretežnega izvoznika možganov in šolskih let? In zapovrh: protestanti nam niso zapustili samo prevoda Biblije, kar samo je neverjeten dosežek in vrhunski zrelostni izpit razvitega jezika; Trubarjeva *Cerkovna ordninga* je obenem razprava o teoloških, pravnih in filozofskih problemih, torej preskus slovenščine kot jezika znanosti. Mar nas to ne obvezuje, da ohranjamo in bogatimo tudi slovenščino kot jezik vseh vej znanosti?

Rezultat protestantov iz 16. stoletja je bil veličasten. Dosegli so ga v dneh, ko so iz otomanskega imperija nenehno vdirale k nam vojske, ki so z ropanjem, uničevanjem in ugrabljanjem pripravljale teren prihodnjim osvajanjem; ko so bili vladarji nenaklonjeni ali celo sovražni njihovim idejam, v valovih preganjanj, zapiranj in muk. In prav zato nas spodbujajo, naj se v mnogo lažjih in blažjih časih pogumno spoprimemo z izzivi časa. Moramo le vedeti, kaj hočemo, tako kot so vedeli oni.

Bodimo njihovi dediči!